

ARAGOI'KO IZEN EUSKALDUN ZARRAK ERDIARO GARAIEAN

850'ko larruki bat

*

Esan dezadan lendabizi, larruki au Aragoi'ko euskal-izenei-buruz azalduko ditudan beste guztiak bezala Yondoniane'ren Piña'ko lekaidetxeko Kartulariokoa dala.

Kartulario ori, nik, Antonio Ubieto Arteta'k 1962'ean Balentzi'n argitaratu zuan "*Cartulario de San Jaun de la Peña*" liburuan dagoan bezala erabiliko dut. Jaun ori bait da gai auetaz geien dakiana.

Alare, Obieto'k berak aitortzen duan bezala, oso lan ederra da On Manuel Magallón y Cabrera artxibuzaiñak Piña'ko dokumentuei-buruz egin zuana, asko ta asko bait dira ematen dituan albiste arras jakingarriak. (Ikus Madrid'ko "*Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*"en –1903-1904– argitaratutako "*Colección Diplomática de San Juan de la Peña*").

*

Larruki arras laburra eta txit ulert-erreza dugu IX mendearen erdi-erdiko au.

Bere "idazleak" Iruña'ko Erregea, Iruña'ko Gotzaia ta Leire'ko Abata dira –e euskaldunak iruak–, eta bere zergaitia, Fonsfrida'ko lekaidetxearen sorkuntzaren eta lekaidetxe orri eman zitzaizkion ondasunen berri legeagandiko indarrez aldarrikatzea.

Fonsfrida, euskeraz, Iturriotz da, eta orixe izango zan ezpairik gabe bere izena IX mendean guztia euskalduna zan Aragoi'ko iparralde osoan.

Larrukia latinez dagoalako latinez eman zigun idazle zar arek Iturri Otz orren izena, eta are geiago, izen ori latinezko deklinabidera sartuz, bi era ezbediñez jarri zigun larrukian izen:

– **FONTISFRIDE**, genitibu edo norenkeran: ". . . *fecerunt ecclesiam Sancte Marie Fontisfride*": ("Iturrioz'ko Miren Deunaren eliza egin zuten").

– **FONTEFRIDE**, ablatibu edo nonkeran: ". . . *fecerunt regulam monasterium nomine Fontefride*"; ("Iturriotz'eko lekaidetxearen araudia egin zuten").

*

"Ipsi tres fecerunt": "Iru gizon ospetsu aien ekintza" izan zan ori, ots. lekaideek otoitzerako bearrezkoa zuten **elizaren eraiketa**, eta alkarrekin bizitzeko bearrezko zuten **araudi** edo erregelaren eraketa. "

Baiña lekaidetxe batek eliza eta araudia beiño bearrezkoagoak ditu **lekaideak**.

¿Lekaide-bilketa ere iru gizon ospetsu aien lana izan ote zan?

Ez. Lekaide aiek antxe bertan, Iturriotz'en inguruko mendietan, bizi ziran aspaldi, baiña alkartu gabe, bakartasunean.

Iru gizon aundi aiek egin zutena ez zan au besterik izan, –naiz egin zuten ori bera ere naiko ekintza bikaiña izan–: lekaide aientzat, alkarrekin bizi zitezten, eliza eta araudia gertutu; eta lekaideek Erdiara Garaiean bereiziki gizarte osoaren alde eta batez ere gizarteko beartsuen alde egin oi zuten lan ederra Iturrioz'koek ere egin al zezaten, lekaidetxe berri ura, bearrezkoak izango zituan ontasunez aberastu.

*

la berdiña da kristaudi guzian lekaidetxe zar geien-geienen sorketaren edestia:

Aurrena, III mendearen azken-aldi eta IV'aren asieratik, bakartiak sortu ziran, ugari gaiñera, Eliza-baitan. Mendietan, basamortuetan, tokirik izkutuenetan, bakarrik, banaka-banaka, bizi ziran, bakoitza bere kasa, otoitzean eta garbai edo penitentzi-gintzan. "Anakoretak" esan zitzairen elenerazko itzez.

Gero, ain bakartasun gorritzko bizierak, arriskuak bazituala-ta, anakoreta aietako askok, –ez danak, gaur bertan ere bakartiak bai bait dira– alkarrekin bizitzea erabaki zuten, ortarako, adibidez, beren txabolak esitutako alor baten barruan eraikiz, eta abata edo danen gaiñeko zuzendari bat aukeratuz: Zenobio esan zitzaion alkarte aietako bakoitzari.

Zenobio oien barruan bizi ziranak egiazko anakoretak ziran oraindik, bakoitza bere txabolan, eta bere kasa, bizi bait ziran, alkarrekingo otoitzarako biltzerakoan izan ezik. Gaiñera, beren eginbearrik nagusienak, len bezala, bakartasunean Jaungoikoarekingo mistik-otoitza edo kontenplazioa, eta garbaigintza ziran: abata arek ez zuan egiazko aginmenik. Bere eginkizuna, alkarrekingo otoitza zuzentzea ta zenobikideen osasunaz, norbait gaixotzen zanean arduratzea, eta iñork aolkurik eskatzen ba'zion, aita baten eraz ari erantzutea.

Geroago Zenobitegi aiek Lekaidetxe biurtu ziran batez ere Basilio Deunaren eraginez Sortaldean eta Benito Deunarenaz Sarkaldean. Lekaidearen birtuterik nagusiena, abataganako mempetasuna izanen da, orotan abataren esanera egotea, aren baimenik gabe ez bait dezake deus egin.

*

Euskalerra Zar osoan, arras ugari izan ziran bakartiak. ¿Noiz dandik?

Ospetsuak izan ziran Araba'ren gerri-aldeko mendietan VI eta VII mendeetan, mendi-maldan eskuz irikitako leiza-zuluetan bizitu ziran ainbeste eta ainbeste aiek. Zulo oietatik asko gaduak dira ekaitzen eta industriaren erruz, –burni-urketak ondarra bearrezkoa bait du–, baiñan oraindik aski ugari dira irauten digutenak.

Orrenbeste diralako, Latxaga'k, Frantzi'ko unibersitateetan irabazitako iru doktoretza dituan Euskerazaintzako zientzi-gizon anitz jakintsuak, leiza-zulo oiei-buruz aspaldi idatzitako liburu batean "La Capadocia Alabesa" izen eman zion (zulo oien kopuruari). Anatoli'ko Kapadozi'n bait dago munduko zenobitegirik aundiena.

Araba'ko zulo oiek VI eta VII mendeetakoak dira. Baiña nere ustez zarragoa da euskaldunen bakartasunezko bizitzaren zaletasuna.

Noizkoa?

IV mende ber-berekoa.

Orduangoa da bâ Prisziliano, izen aundiko erejea. Bere erejirik nagusiena, agian bere ereji bakarra, au izan zan: bakartasunezko bizitzari ematen zion geiegizko garrantzia.

Orra bâ: Prisziliano Euskalerraren sortalde eta iparraldera etorri zanean, pozez txoraturik onartu zuten euskaldunek. ¿Zer esan nai du orrek? Ordurako izugarriki aundia zala euskaldunen anakoretasunareko joera.

Agian ori bera esan nai du, Elizak Priszilitasunaren aurka egin zituan kontzilio biak Euskalerra Zarraren muga-mugetan egiñ izateak: Euskera ia arresi ber-beretaraiño iristen zitzairen Salduba (Zaragoza)'n aurrenekoa, eta euskera bere karriketara aski sarturik zeukan Bordele'n bigarrena.

* * *

Igaro gaitezen aztertzen ari geran 850'eko larruki ontan agertzen zaigun toponimiari ikustaldi bat ematera:

– SARDASO: Piña'ko kartularioan sarritan agertuko zaigun izena da: adibidez "Sardaso et Fonte lata" 964'ko apokrifo batean. "Illum montem qui dicitur Sardaso" X mendean 905'tik 925'ra idatzitako larruki jator batean.

Len ere agertu zaigu izen ori, 828'an, beste dokumentu jator batean: ". . . usque ad sumum Furkala, et Sardaso et Fontelata et illa pardina Laqunala" (Furkala'ren goia, Sardaso, Fontelata eta Lakunala deritzan larretxo artaraiño"). Eta urte bereko apokrifo batean "et Sardaso et Fonte lata et illa pardina Lacuniella" ("Sardaso, Fonte lata, **Iturrizabal**, eta Lakuniella izeneko larretxo ura").

Mintzatua naiz izen oietaz. Orain, berriro agertu zaigun Sardaso'z esan nuana oroitutai nuke. Eta baita, gero, emen agertu zaigun LAKUNALA'z ere zerbait esan nai nuke. **LAKU** antziña-antziñako sasijainko euskaldun baten izena bait da.

Ona, emen, Sardaso'z esan nuan ura, eskuidatzi-itxurako izkiz:

*

SARDASO: Egin dezagun zati bi izen ori: Au izango gen uke aurreneko zatiketa: "Sar"-d'Aso", eta beste au bigarrena: "**Sarda**"-"**So**".

Bigarren zatiketa ontako, "SO" edo "TSO", edo berdin dana, "TSU", zer dan bada-kigu. Atzizki ugaritasun adierazlea. Adibidez, "menditsu", mendi askoko tokia da.

¿Zer ote da SARDA?

Artajona'tik egoruntz, Naparro osoan "sarda", berez jaiotzen dan belar motzeko erdi-mendi erdi-eremuari esaten zaio. Orregatik erri askotan aurkitzen da izen ortako lekuren bat.

Baiñan Artojaona'tik iparreruntz ere, izen ori badagerkigu toponimiak: Naparroa'n Iruña'ren alboan, **Iza** Araneko **Erize** deritzan errian Sarda, toki-izena da.

Gipuzkoa'ko Aretxabaleta'n, **Sardaleta**, baserri bat dugu;

Sarday, Zubero'n, lats edo errekatxo baten izena. Sardea, berriz, Naparroa'ren erdialdean erri bat, gaur, ezabatua, baiña XII mendean, jende guztiak euskeraz itzegiten zuan tokian, Añezkar eta Oteiza erri bien artean, bizirik zegoana.

Beraz, ontzat bigarren zatiketa ori artzen ba'dugu, SARDATSO'k "larre motz ugarriko lekua esan naiko luke". Gazteleraz "jaral".

*

Baiña SARDASO'rentzat egokitzen aurreneko zatiketa, "Sar-d'Aso" ura, artzen ba'dugu ¿zer?

Bâ, zatiketa ortako Sardaso "Aso'ko Sar" izango litzakela. ¿Zer ote dira "aso" ta "sar"?

Esan dezadan aurretik, "Sardaso"ren itxura aundiko erri bat badala gaur Araba'n:

SARATXO, eta erri ori, berak bezala Saratxo izen-duan lats baten alboan dagoala.

Saratxo, ordea, **SARASO**'ren diminutibu edo ttipiera da.

Eta izen bi oiek, Araba'ko SARASO eta Aragoi'ko SARDASO ¿ez ote dira izen bat bera?

*

"SAR", nominatibu edo izen-keran "SARA" dugu: "A" atzizkia "E" egiten duten tokietan, "SARE". Bâ, atzizki edo aurrizki bezala "SARA" edo "SARE" daramaten abizen eta tokiizenak, pillaka dira gure Euzkadi ontan. Bere esannaia gaztelerazko "dehesa", euskerazko "larre" izan daitekeala dionik bada. Ez zait oso etimologi zuzena iduritzen.

Ta "ASO"? Zer ote dugu Sar-d'Aso ebaki dugun itz ortako "Aso" ori? Euskal-izetan ugari agertzen da. Batez ere Bizkai-aldeko tokietan. Adibidez Asola Eibar'ko abizena da. **Asolamendi** Mungi'ko mendia omen da. **Asona**, XII mendean, Bizkaie-raz itzegiten zan tokian, Bitori'ren ondoko **Oreitia**'n toki izen bat zan. Ason Bizkai'ren sarkaldeko mugatik bereala, Autrigoitarrena izandako lurretan, ibai baten izena.

Ta, Bizkaierak, beste euskaldun guztiok "aitza" esaten diogun arrizarrari "atxa" esaten bait dio. . . , nik "aso" ori "atx-o", gazteleraz "rocoso", dala esango nuke. . . ,

aztertzen ari geran larrukiko SARDASO Euskalerrriaren sortaldean ez baiña sarkaldean, Bizkaiera itzegiten dan tokian, egon ba'litz.

Beste batzuek "ASUN"dik etorri daitekeala diote. Ez dut uste, "U"tik "O"ra ez bait da biderik, bide ori "nekerik txikiaren legearen" aurkako bidea izango litzakelako.

Alare, ez nintzake oiu aundiegirik egitera ausartuko, "ASUN" orren erarik zarrena ASUN izan bait daiteke, larrukia idatzi zanerako ASUN biurtua. **Ordurako oso zarra bait zan gure Euskera.**

Nere azken-itza?

– Larrukiak damaigun "Sardaso" etimologiz "Sardatso" izan daitekeala iduritzen ba'zaigu, izen orren esannaia "lugar de monte bajo" izango litzakeala, gazteleraz "jaral".

– Bere etimologia Sar-d'Aso lez egokiagoa iduritzen ba'zaigu, nik au besterik ez nuke esango: Sardaso "Atxadiko Sar" edo "Atxadi-Sar" dala: "Sar del Rokedal", ez bait dakit "SAR" ori zer izan daitekean.

Etimologi orrek ordea –aditzera eman-berri dedan bezala– badu bere aurka eragozpen mardula ontzat artua izateko: ATX, sarkaldeko euskeraz, ots, gaurko Bizkaieraz bakarrik, dala "roca"; beste Euskera guztietan, (erdikoan, iparrekoan eta sortaldekoan), "roca" euskeraz esateko, ATX ez baiña AITZ erabiltzen bait dugu. Eta jgure SARDASO, berriz, orduango Euskalerrri Zarraren tokirik sortaldekoenean egon: ¡Aragoi'ko Jazetani'n!!!

Alatagutziz, ezpairik gabe Sar(d)aso edo Sar(d)atso, Saraso edo Saratso, eta Saratxo irurak itz bera dirala dirudialako, eta beren egiazko kera nik SARASO dala uste dedalako, eta "sarats" gazteleraz "sauce" esaten dalako, eta Saraso edo Saratxo'ren azkeneko "o" ori atzizki ugaritasun adierazlea dalako. . . , bere esan naia "saratsa dagoan tokia", gazteleraz "saltzedo" dala esatera. . . , ausartzen nauzute!!!

* * *

LAKU. Sasijainko baten izena. Sasijainko euskalduna. Zarra. Erromatekoa. Bada-kigu ziur, Naparroa'ren erdian, Ujue'n eta uri orren iguruan euskadunek jaiera aundiz gutua izan zala. Ujue'n agertu bait da gure Asabek an eraiki zioten aldarea¹.

Aldare ortako "ara" edo arri-olak onoko itz auek daramatza zulagailluz idatzirik: "LAKUBEGI DEO".

Latiñez idatzitako bi itz oietatik, bigarrenak, egiaz latiñezkoa danak, "DEO"k, ez du zailtasunik zintzo ulertua izateko. "Deo", "datibu" edo norentzat-era bait da. JAINKOARI esan nai du. Gazteleraz, "AL DIOS".

Lenengoa, LAKUBEGI ori da, zintzo ulertua aal izateko aski zailla. Iru bait dira irakurria izan daitekean erak.

– Bat: Lakubegi itz bat bakarra ba'litz bezala. Era ortan jainko aren izena LAKUBEGI izanen zan, eta aldare-olako idazkia "AL DIOS LAKUBEGI" gazteleratu bearko genuke.

– Bestea: "Laku" eta "Begi" idazleak alkartu zituan bi itz ba'lira bezala. Erromatarrek itzen artean lerrotxo bat sartzea ez zuten oiturazkoa; baiñan gauza errez ulertze-ko, gaur oiturazkoa dugun eran, bi itz oien artean lerrotxo ori sartuko ba'genu, LAKUBEGI irtengo litzauguke.

¹ LAKU gure jainko jentillaz "Euskerazaintza"ren LII zenbakian zer bait esan nuan. Gaur albiste batzuk erantsi nai nizkioke orduan esanari. Geixeago jakin duanari ez zaio gaiki etorriko nere "La España que la Real Sociedad Bascomgada de Amigos del País Quiso Regenerar" liburuak 239'garren orrian daraman Eraskiña irakurtzea,

Baiñan lerrotxo orren aurreko LAKU genitibu edo norenkeran eta ablatibu edo nonkeran izan bait daiteke ulertua, ez degu oraindik jainko zar aren izena jakiteko ezer askorik aurreratu.

Lerrotxo ablatibu edo nonkeran bezala artzen ba'dugu, onako irakurkera au irten-go zaigu: LAKU'ko BEGI JAINKOARI. "**Al dios BEGI de LAKU**". Irakurkera ortan jainko aren izena BEGI da. LAKU, jainko ori bizi dan tokia besterik ez da.

(¿Laku ori gaztelerazko "LAGO" ote da? Askok esango dizute baietz, baiñan atzi-peturik dabilta. ¿Zergaitik diodan ori? LAKU itza euskal-toponimian aski ugari agertzen zaigulako, eta, geienetan, munduaren asierako "pantalasa" aren aroa bukatu zan ezker, sekulan osin txiki bat ere izan ez duten tokietan).

Ori guztia "Laku" eta "Begi" arteko lerrotxo ori nonkeran artu nai ba'dugu.

Norenkeran artzen ba'dugu, oso ezberdiña izango bait zaigu idazkiaren zentzua: eta latindarrek ain maite zuten "iperbaton" edo "itzaldiaren-barruan-itzak-banatzeko-era" gogora ba'dakarkigu, oso ezberdiña izango zaigu iru itzezko esalditxo orren zentzua: LAKU JAINKOAREN BEGIARI. "**AL OJO DEL DIOS LAKU**".

Baiñan ¿eskaintza Ujue'ko euskaldun aiek Laku berari ez baiña Laku'ren begiari zergaitik egiñ ote zioten?

Agian, LAKU jainkoak bere duintasunik garaiena oro-ikusle-aal-izateko aalmena zualako. Ezer jakiteke gelditzen ez zitzaion IKUSMEN OROKORREKO jainkoa bait zan Laku: dirudianez, un dios OMNIVIDENTE izango bait zan euskaldunek gurtzen zuten jainko ura.

Ortik euskaldun "baskoi" aiek Laku'ren BEGI oro-ikusleari izan zioten jaiera.

Gauza jakiña da erromatarrek VASCONES naparrei esaten zietela. Baiñan ez ziran naparrak bakarrik Laku jainkoa gurtzen zuten euskaldunak, beste Euskal-Errietako toponimoetan ere agertzen bait da LAKU.

Ala, adibidez, agertu zitzaigu aztertzen ari geran 850'ko larruki onen aurretik, 828'ko beste bi larrukitan LAKU ren izena: LAKUNALA. Aragoi'ko toponimian:

LAKUNALA: LAKU-N-ALA: LAKU-REN-AALA, gazteleraz EL PODER DE LAKU. Jakiña bait da "N" atzizkia "REN" atzizkiaren laburpena dala ("aitan txapela"="aitaren txapela") eta "AL" berriz "AAL"ena ("al'badut"="aal ba'dut"="si puedo").

Argi ikusi dugu, beraz, sortaldeko euskaldunek bi duintasun gurtzen zituztela Laku jainkoagan: Bere **Ikusmen** orokorra eta bere **Aalmena**. Au ere orokorra, ezpairik gabe.

Baiñan goazen sarkaldera, Laku'ren aipurik garrantzitsuena, Araba'n, erromateko karistiarren lurreen bait dago: ARRIAGA erriko landa baten izenean. Landa orrek LAKUA bait du bere izena. Gazteleraz "LA CAMPA DE LAKUA". Euskeraz izen ori LAKU-LANDA biurtu dezakegu, ots, Laku'ren Landa.

Gaur, Arriaga Bitori'ren auzo bat da. Baiñan erdiaroan izen ederreko erria genduan, geroxeagoko Juntas Generales edo BATZAR OROKORREN aurretik an euki bait zuan bere egoitza Araba'ko AUTORITATE NAGUSIA izandako Kofradiak.

Ortik bere izena: ARRIAGA'KO KOFRADIA: "La Cofradía de Arriaga

*

Atera ditzagun ondoriotxo batzuk:

- Araba'ko Agintari Nagusiak toki sagaratuan batzartzen ziran:
- Laku sasijaikoari eskaiñitako lurreen:
- An, X Alfontso'ren 1258'ko idazki batek egiztatzan digunez, Araba'ko jaunak eta andreak eskubide berdiñez alkartzen ziran.
- Ortaz, munduko gertakizun feministik zaarrenak, Lakua'ko Batzarrak dira.
- Pozik eta arro egon daitezke beraz Araba'ko emakumezkoak.

– Baiña ¿oartzen ote ziran Erdiario Kristauean Arriaga-Kofradiko Agintari ta Agintarime guren aiek beren batzarrak sasijainko batena zan landan egiten zituztela?

– Gero Araba'ko BATZAR OROKORRAK, Estibaliz'ko Andramari'ren zuzendari-tzapean egiten ziran

– Ibildeun edo prozesio dotore baten erdian ekarri oi zuten Andramari Estibaliz'tik Arriaga'ra.

– Antziñako Batzar Orokor aiek, esan oi danez, ez omen zuten baliorik Andramari'ren aurrean egiten ez ba'ziran, –ezta bertan egindako legeek indarrrik–.

– Beste iñon ez bezala eta "erregiñ" itzaren indar osoz da beraz Andramari Araba'ko erregiña: "Reina de las Tierras de Alava"

– Baiñan ¿Arriaga'ko landa artan Andramari Laku sasijainkoaren jarraille ote zan?

Ots: ¿Kristau-aroan Andramari'k izan zuan nortasun berezia, Laku sasijainkoak izan ote zuan jentillaroan?

* * *

So-dagiegun orain Laku jainkoaren izena daramaten toponimo edo toki-izenei: izen ori, LAKU edo LAKUA, bait da gaur aztertzen ari geran toponimoetan garrantzitsuena gure Asaben sinispideekin zer-ikusi aundia dualako.

Esan dezagun beste ororen aurretik, LAKU eta LAKUA izen bat bera dirala, naiz LAKU bokatibu edo deikeran egon, eta LAKUA nominatibu edo izen-keran.

Ikusi dugun bezala 828'ko larruki bitan agertu zaigu, eta esan dugun bezala LAKU-N-ALA = Laku-ren-Aala: "**El Poder de Laku**".

LAKUAGA. Erronkari'ko Ustarrotz'en, toponimo edo tokiizena. Baita Erronkari ta Sarasaizu artean Atuzkarratz mendi-katearen muño garai bat. "**Laku-Aga**"k, "aga" goitza adierazten duan atzizkia dalako, **LAKU-dagoan-TOKIA** esan nai du.

LAKUARA Laburdi'ko abizena dugu, eta noizbait Laburdi'ko etxeren baten izena izanen zan eta leenago an bertako tokiizena, bata besteagandik etorri oi diralako aidetasun aundia bait dago orrelako izen oien artean. ¿Zer ote da **Laku-Ara**?

"Ara" "aran"en laburpena izan daiteke. "Ara" Euskalerriko toponimian "lur" izan daiteke. Era ortan "Ara-goi" "Aragoia", "Tierra Alta" "la Tierra Alta" izan daitezke, ala bait zan Auñamendi'ren azpiko Aragoi zar ura izen ori "Tierra Alta" "Ara" "Goia", izen ori Jainkoak daki noiz eman zitzaionean. Orduan ez bait zan "ARA" "GOI" artan euskera besterik itzegiten.

Euskalerraren biotz-biotzean dago ARALAR? "¿Ara-lar", "Tierra espinosa? ala ¿"Ara-larre" "Tierra de pastizales"? Ospetsuak bait dira Aralar'ko artzaiak, beren txabolak, eta gaztak?

Askotan ordea zailla de "ara" deramiketen izenen etimologia. ¿Zer ote, adibidez, Bergara?

"Aran", "valle" dala gauza jakiña da. Orrela, Lerida'ko Valla de Aran" "Valle de Valle" da, eta Araba'ko "Valle de Arana" "Valle del Valle"

Al! Ta ¿zer ote dugu LAKU-ARA? ¿Laku'ren Lurra?

LAKUNTZA: Napparroa'ko erri bat, BARRANKA'N. Orain Barranka'ri SAKANA esan oi diote. Ori, ordea, neologizko itz bat de, itz asmatu-berri bat. Nere ustez ordea Barranka izen euskaldun zaarra dugu. Saiatuko gera beste batean, bere etimología azaltzen.

"UNTZA" zer dan, danok dakigu. Erromatean untza, negu ta uda beti orlegi agertzen dalako, betikotasunaren ikurra zan, itxuraz beintzat ez bait da beiñere igartzen. Ala ibiltez zitzaizkigun Erroma'ko gizon-emakumeak beren jaietan untzaz koroiaturik. Ortik, euskeraz koroari deitzeko Buruntz neologizko izen polit egokia.

LAKU-UNTZA, ¿Laku'ren Untza"? ¿Untzaz koroiatutako Laku ote zan Lakuntza'ko euskaldunek gurtzen zutena? ¿Laku'k bereiziki untzaz koroiaturik agertzen zan irudi bat ote zuan an toki sagaraturen batean? Danadala, "Laku" ta "Untza" bata bestea-rekin estu loturik irauten dute Lakuntza erriaren izenean.

LAKUTXA abizena da. ¿Lakuntza'ren ttipiera? Ez dut uste. "TXA", "etxe"ren laburpena bezala agertzen da Araba'ko toponimian (Txagorritxu, Txabarri, Ezkerrekotxa). Araba'ren auzoko Barranka'n, berriz, geienetan "ETXE" ren ordaz "ETXA" ikusiko dugu: Etxarren, Etxarri. . . Ortik kirten arturik, "Laku-Txa", Laku'ren etxea dala, esan-go nuke nik.

LACUESTA. Araba'n, LACALLE bezala, izen osoki euskalduna. Ez du gaztelera-zko "aldapa"rekin zer ikusirik: LAKU-ESTA. Zer dan ez dakidalako ezin izango dizut "ESTA"ren etimologirik eman, baiña gure izenen artean maiz agertzen zaigula bai: Esta-rrona, Esta-nga Naparro'an, Esta-nkona Bizkai'n. . .

Beraz, Laku jainkoak –bai omen zuan– ESTA ori zer arrayo zan jakin gabe geratu bearko dugu. Naikoa begigu, naiz zer zan jakiñ ez, izena beintzat euskalduna zuala jakitea.

LAKUSMONT. Araba'n gera berriro: Gaur Lakozmonte esaten zaion udalari Lakosmont esaten zaio 1463, ko dokumentu batean. Baita 1776'ean ere Araba'ko "ordeantz" edo "aginduen" Idazkian. LAKO-S-MONT zer dan argi dago LAKO-SEN-MEDIA

LAKUMBERE. Iparraldeko izen onek badu, Naparroa'n, kideko izen bat: Lekunberri. ¿Bi izen oietan ¿zein ote da zarrena? Nere iritziz Lakumbere, Leku-n-berri" k zentzu errezik ez duan bezala, "Laku-n-bere" k bai bait du: "Laku-ren-azpia".

"BERE", Iparraldeko abizen eta tokiizenetan agertzen zaigun atzizkia da. (Antimasbere, Errotabere. . .) Badu gure "BERA"rekin senidetasuna. Egoaldeko euskaldunok "BE" edo, "PE" atzizkien bidez, adierazten duguna esan nai du: ("errotabere"="errotape"). Ortaz, "LAKU-N-BERE" k **"Laku'ren-pean" esan** nai du: Laku'ren azpian, Lakupean. Gaztelera-z, "Bajo Laku" edo "SOLAKU", erdera orren toponimian oiturazkoa dan lez².

LAKUNAS. Bi larrukl ezberdiñak dira izen ori damaigutenak. Zarrena 828'ko apokrifoko bat. Izki txikiz dakar onek izen ori: "*usq̄e ad lacunas*", "lacunas arte", izki nagusiz ordea bigarrenak, 964'ko beste apokrifoko batek: "*et inde a las Lacunas*", "eta emendik Las Lacunas"era. ¿Zer ote da "Las Lacunas ori"? ¿Gaztelera-zko "lagunas"? Ez dut uste. Jazetani'ko Etxo Aranean dago, Auñamendirik gogorrenaren barrura sarturik, eta an ez da ainzirarik: ez aundirik ez txikirik.

Larruki auek ain baldarki erabiliak izan diralako, or LAKU jainko jentillaren izena ikustea ez ote zaigu zillegi? LAKU-NAS.

² "Laku'ren pean" esatea baleike egoaldetarren batzuei esakizun arrigarrixamarra gertatzea. Ez ordea iparaldetarrei. Oroí itz auen bidez asten dan abesti errikoa:

"Lurraren pean sartu nindeke
maitea zure ahalgez"

"Nas" edo "Nats" ori zer dan ez dakit. Larruki auek XIII XIV mendeetan ain lardas-
katuak izan diralarik bertako izenen etimologigintza gauza zailla gertatzen zaigu.

*

Baiñan guk emen azaldutako aipu oiek baiño geiago ditu LAKU sasijainkoak Eus-
kalerriko toponimian. "O"k eta "U"k gure antroponomi ta toponimoetan bata bestea-
ren lekua errez artzen dutelako, zalantzarik gabe esan bait daiteke onoko tokiizenok,
LAKO, LAKOAGA, LAKOARAN, LAKOIZKETA (eta jzenbat oien antzeko geiago!)
LAKU, LAKUAGA, LAKUARAN, LAKUIZKETA dirala.

* * *

Emaiegun orain ikustalditxo bat aztertzen ari geran 850'ko larruki onek dakarzkigun toki-izenei

– PAMPILOMA, Gartzia Erregearen esakeran: "*Garsea rege in Pampilona*".

Era berean emango zuan seguruaski Gotzaiak ere gure Iruña maitearen izena: Pampilona. Baiñan izen jator ori PAMPILONIA biurtu zion 850'ko lumalariak. . . edo iru lau mende geroago beste lumalarien batek.

Jakiña bait da larruki auek bein baiño geiagotan izan dirala berridatziak. Baita bein baiño geiagotan gezurra sartuz berridatziak ere. Ori lekaidetxeetako larruki-bildumetako dokumentuei sarritan gertatu zitzaien gauza da, baiñan bereiziki Piña'ko Yondoniane'ren lekaidetxeko auei:

"Los documentos de San Juan de la Peña presentan unas de las series más abundante en falsificaciones, por otro lado muy frecuetes en todos los monasterio medievales". "Se atribuyen a los siglos X u XI visiones fraguadas por los falsificadores de la época de Jaime I". (Aipatutako bere liburuko itzaurrean. 7'gn. orrian).

– LEGERENSE, izenondoko edo adjetibu-eran LEIRE'koa esan nai duan itza da, LEGERE bait du lekaidetxe orrek latinez izena.

Naiz gero alako ospe aundikoa izan, Leire'ko lekaidetxea ez da ain zarra. Bere inguruan jaio zan Aragoi'ko era Naparroa'ko lurretan IRUÑA'ko ERREIÑUA, esan ere esan bait daiteke erreñu jaio-berri orren seaska izan zala.

– FONTEFRIDA, FONTRIDE, nominatibu edo izen-keran Fontfrida, Euskeraz ITURRIOTZ. Lekaidetxe ospetsua izan zan Piña'koaren aurretik, eta oso maiz agertzen da larruki auetan XI mendera arte, ordurako sortua zan Piña'ko Yondoniane'ren Lekaidetxeari emana izan bai zan 1028'an Iruña'ko III Santxo Nagusiaren aginduz, Leire'ko kartularioan urte ortako larruki batek dioskunez: "

"Iturrioz esan oi zaion lurralde ori, bertan lekaideak bizitzeko leku ona ta txit atsegiña ikusi dugu. ("Vidimus illun locum bonum et amenissimum ad habitancium monachorum qui dicitur Fontis frígido").

Orregaitik ainzuzen, "ob hoc", gure III Santxo'k Iturrioz'ko lekaidetxeak, naiz Piña'koaren menpean, bizirik jarraitzea nai izan zuala dirudi, eta ori ziurtatzen zuala-ko ustean ipiñi zuala Piña'koaren mempean. Ikus

"Ob hoc ego Sancius gracia Dei rex Aragonensium et Pampilonensium, una cum domina et matre mea Eximena regina, vel coniuge mea regina dompna Maiore seu cum omnibus filiis meis Garsea et Gundesalbus et Fredenandus sive Ranimirus, bono animo et spontanea voluntate offerimus in Sancti Johannis Baptiste monasterium, quod dicitur Sancte Marie Fontis Frígido

"Orregaitik nik. Jainkoaren esker onez Aragoitarren eta Iruñatarren erregeonek nere andre ta ama Eximena erregiñarekin eta nere emazte Maiora erregiñ andrea-rekin batera, eta nere seme guztiekin, ots, Gartzia, eta Gontzalo ta Erramiro'rekin, asmo onez era nere neronen borondatez damaiot Yondoniane'ren lekaidtxeari, Iturrioz'ko Miren Deunarena esaten zaiona".

Zana-zala gure errege aren asmoa ori egin zuanean, arrezkero ez zaigu Iturrioz'ko lekaidetxearen aipurik agertu.

Ordura arte, bai; 850'ean gure Santxo Enekorena'k eraikia izan zanez gero, maiz agertzen zaigu Iturrioz'ko lekaidetxea, gero Piña'koaren kartularioan bilduak izan ziran dokumentu zarretan:

– 890'etik 900'eako batean, Jimeno gotzaiak bere jauntzapeko erri batzuen zergen laurdena ematen ziola albiste-emateko. *"Ego Scemeno in Domino episcopus"* ori, naiz berak nongoa zan esan ez, Iruña'ko Gotzaia zan.

– 921. Gure Santxo Garciarena'k, bere aurreko Garzia Enekorena'k emandako ondasunak birdamaizkio.

– 1005 Oraingoan III Santxo "Nagusia" da gatzaren zerga barkatzen diona.

– 1005. III Santxo "Nagusia" k, urteroko zerga barkatzen dio.

Guzti ori Erregeek eta Gotzaiak Andramari'ren Iturrioz'ko lekaidetxeari izan zioten jaiaren siñale da, eta au, ots, erregeek eta gotzaiak izan zioten jaiera au, erri landerrak izan zionaren adigarri. Tamalez, ordea, erri landerrak ez izaki larruki bat erosteko eta lumalari baten serbitzuak ordaintzeko aiña diru!

XI mendea arte ez dugu Piña'ko Yondoniane'ren Lekaidetxea ba'zanik esan aal izateko dokumentu ziurrik. Egia dio Antonio Ubieto Arteta'ka onoko au esatean: *"No es posible documentar la existencia del monasterio antes del siglo XI"* (ib.), erdi-egia beste au esaten duanean: *"... sí hay algún monasterio de san Juan (XI mendearen aurretik), pero no se refiere al mítico colocado de bajo de la famosa roca"* (e. l.).

Garai zar artako lekaidetxe zar guztiak izan bait ziran lendik bakartasun gorrian, edo zenobio bat osotuz, luzaro biziutako bakartiek sortuak, eta, agian, Yondoniane'ren izeneko zenobio oiek bat baiño geiago izan ba'ziran ere, bat beintzat *debajo de la famosa roca* egon zan, ez bait daiteke orren ariñ *"la famosa narración de san Voto y San Felix zaranategira jaurti. Are gutxiago 1028'ko jorrailaren 21'eko larrukia III Santxo'k "nagusia" k Piña'ko lekaidetxera Benito Deunaren araudia nola sartu zuan jakiñerazten diguna, naiz larruki orren zati bat apokrifoa izan, apokrifoez ere, –ontaz luzaro mintzatuak gera–, merezi bait dute arreta geixeago, eta, gaiñera- gaiñera Donebenito'ren aipua erregeak berea duan zatian, ots, apokrifoa ez dan zatian egi-ten bit du.*

– MIANO. *"Posuerunt ei totum montem Miano"*: "Miano izeneko mendi osoa eman zioten (lekaidetxe berriari). MI-ANO: "ANO" edo bere laburpena, "NO", zer dan bada-kigu: tokia eta ugaritasuna adierazten duan atzizkia ("Arri-ano"="pedregal" Araba'ko Kuartango'n errixoa; "Ar-no"="perdregal" Motriko'n mendia), ez dakigu ordea bere aurreko "MI" ori zer izan daitekean.

Danadala Gipuzkoa'ko itxasaldean badu Aragoi'ko Miano orrek bere antzeko toponimo bat, MEANO, ondo ezaguna bertatik igarotzen dan kamioari eskerrak, ortik ibiltzen bait dira beribillak, lur egozieien erruz Getari ta Zumaia arteko itxas-ertzeko bidea isten danean. Badira gaurko Euzkadi'n itxura ortako izen geiago ere: Miabe eta Miaka Napparroa'n Bidasoa'ko Bera'n. Miana Araba'ko erri bitan: Mendiola'n eta Gaztelu'n.

Oroi dezadan jostaketa-moduz MIAJA abizena. Ez da euskalduna. Baiñan bai abizen euskaldun baten gazteleraketa. José Miaja generala gizon ospetsua da Espainiako azken-edestian, Errepublikaren alde, Madrid Frankoren erasoan aurka berak babestu bait zuan garaille gudua amaitu zan arte. Bâ, Miaja'k askotan esan izan omen zuanez, bere egiazko abizena MEKOLA omen zan, jatorriz Eibar'ko abizena, bere aitona Gaztelerrira joan zanean Miaja biurtua.

MENDIOLA. Araba'n bada izen ortako erri bat. Ez da etimologi errezeko erria. "MENDI" zer da mundu guztiak daki. Ez ordea "OLA" zer izan daitekean.

Toponimian "OLA" itzak zentzu ezberdiñak izaten bait ditu.

Orregaitik "OLA" toponimian agertzen zaigunean, zer lurretan agertu zaigun dugu lenen aztertu bearra:

– 1^a: Toki ori **urik gabea** ba'da, eta "OLA" itzak aurretik erantsirik dakarren itzak adierazten diguna, adibidez "arri", edo "urki", edo "pago", edo beste orrelako zerbait, toki artan **ugari ba'dago**, orduan "OLA" atzizki bat dugula ziur egon gindezke, ugaritasuna adierazten duan atzizkia: "Arri-ola" = pedregal; "Urki-ola" = "abedular", naiz itz ori legezkoa izan ez, gaztelarak ez bait du itz bat, "**urki-ugaridun-tokia**" adierazteko; "Pago-ola" = hayedo, eta. . . ¿UR-OLA = AGUADA, "**ur-ugaridun-lurraldea**"?

–2^a: OLA ren aurreko itzak aipatu-berri ditugun baldintza oiek gabeko toki bat adierazten ba'digu, orduan "ola" eraikiñ edo edifizio aski aundi bat dugu: zerbait gordetzeko edo egiteko eraikia. Ez oso txikia txabola deitua izan ez dedin; ezta oso aundia ere eta, naiz aski aldi laburren epeztan bertan jendea bizitzeko gertutua, orduan borda esango bait zaio.

Adibidez OLA toki larretsuan eta malda garaietan ba'dago, ardiak gordetzeko egin dan **eraikiñ** bat da: Arditegia, Artola, eta baita, agian, Artetxe ere, naiz, bearbada azkeneko au **arriz egindako etxea** izan.

– 3^a: Toponimo ori naiko zarra ba'da eta erreka edo errekatxo baten alboan ba'dago toponimo ortako OLA burni-meatza burni biurtzeko gertutua –eta zein den dotore ta egoki gertutua!– izan dan eraikiña dugu: gaztelera **ferrería**.

Gaurregun industriak altxatzen dituan lantegiei ere OLA esan oi zaie. Ederki esana, zerbait egiteko izaten bait dira eraikiak. Añorga'n porlan-olaren alboan, olaren zuzendaria bizi zan txaletak OLAJAUNDEGI zeraman izena; ederki asmatutako izena!

– GAONNA. Agoskeraz GAROÑA, bi "NN" oiek "Ñ" diralako. Araba'n bada Gauna izeneko erri bat. Dokumentu zarretan Gaona edo Gaonna esaten zaio batzuetan eta Garona beste batzuetan. Garona, Erdiaroan, Euskalerraren Iparreko muga egiten zuan ibai aundiaren izena da. An bukatzen zan Julio Zesarr'ek gaiñerako Frantzia bezalakoa ez zala esan zuan Akitania³. Ibai orri ere, Garoña esan oi zaio. Gaona, Gaoña, Garona eta Garoña, itz oiek danak itz bat dira. Bere etimologia ez da erreza,

³ Akitaniaren eta Frantziaren bokatibu edo deikera **Frantzi** ta **Akitani** dira. Akitania eta Frantzia, izenkerak edo nominatibua dira: gaztelera "La Akitania", eta "La Frantzia". Ez zebillen oker Julio Zesar onoko au esan zuanean: Garona'ren iparraldea eta egoaldea ez zirala berdiñak, egoaldeko jendeek ere iparraldekoekin antzik ez zutelako. Garona'ren egoaldekoekin Auñamendiren egoaldekoekin omen zuten txit itxura aundia. Ez zebillen oker: Garona'ren iparraldea Frantzi bait zan, GALIA, antziñate artan, ta egoaldea AKITANI, eta Iparaldeko jendea galitarra, egoaldekoak berriz akitaniarrak, Auñamendiren egoaldekoak bezala osoan euskaldunak.

GARO-ONA, ots, helechal dala esatea, errezegia eta xinpleegia iduritzen bait zait, eta ibai batentzat ez oso egokia.

– UGILE. ¿UGI-EGILE? ¿Zer ote da "UGI"?

Izen orren senideak diran izenak gaurko Euzkadi'n ere baditugu. Adibidez, UGI, UGIRI-TXA, UGIRI-TXA-GA, Bizkai'n eta UGIRIETA Naparroa'n.

– EITUA curbu. EITUA Berritz'en baserri baten izena da. EITUA'ren senide izan daiteke, oraingoan ere Siresa'ko kartularioan, 867'ko larrukian agertzen dan AITO, AITOA, aragoitarra.

Gure larruki ontan, "okerra" esan nai duan "curbu", izki txikiz idatzirik dator, baiñan bearbada itz bat bakarra osotzen du "Eitua"rekin: EITUACURBU. Euskalerra Zarrean latiñezko toponimian Pancorbo'ri PONTECORBO esan zitzaion: "ZUBIOKERRA". Gure egoaldeko lur aietan izan zan OKERR-URI bat ere: ¿URI OKERRA? Bai. . . , Okerruri ura AKERRURI ez ba'zan; ots, "Aker-Uri", "Pueblo del Cabrón".

– SASE: Oraingo Euzkadi'n, Naparroa'n ainzuzen, ikuspide edo paisaje ederreko Abaurrea Goikoa'n, nominatibu edo izen-keran, SASEA, toponimo bat da. SASE-TA, berriz, Araba'ko Trebiño'n, erri txiki bat. Itz ori, "saratsa"tik omen dator. Beraz Sase, Sasea, eta Saseta, "**sarats-ugariko-tokia**" dira. Gazteleraz "Salcedo". ¿Itz oiek ordea ez ote datoz gazteleraz "espinal" esaten zaion SASI'tik? ¿SASETA ez ote da SASIETA?.

– UNIARTE. "Bentauni UNIARTE" larrukian.

Bentaundi'ren itxura aundiko itza, larrukiko "Bentauni" ori. Orrela ba'litz, itz ori, Erdiari Garaiean dokumentu ontara sartua izango litzake, "Benta" euskerara Erromantzeko "Venta"tik iritxitako etorle edo inmigrante bat bait da.

Gure Euzkadi ontan UNI-ARTE Beasain'go baserri bat da. UNI-BE toki izen bat Naparroa'ko bi udalerritan: Araitz'en eta Areso'n. Araitz'en dago Uniate toponimoa ere.

UNI, agertzen zaigu kartulario ontan bertan 921'ko urrillaren 1'ean, genitibo edo norenkeran: ". . . *deinde usque ad venta Unicastello*". . . Gero Uncastillo'ko benta-raiño'

Esan dezadan, baitare, UNIARTE aragoitarrak eta oraingo URIARTE'k batak bestearekin antza aundia dutela. ¿Lumalari baldar batek ezberdindu ote zituan? Ez dut uste. Egiten ari geran "UNI" ren ikerketak beste bide batetik bait garamatza.

Uncastillo, aipatu-berri dugu, latiñez mominatibu edo izenkeran "Unocastello", Sal-duba (Zaragoza)'ko probintzian "Cinco Villas" edo "Bosturieta"ko bat da. Euskeraren edestirako garrantzi audiko uria. Itzegin dut bein baiño geiagotan berari- buruz, eta aurreruntz ere oraindik itzegiteko asmotan nago.

– BARAOSE: ". . . *et perrexit inde usque ad cubile de Baraose*". . . eta emendik aurrera joz Baraose'ko artolara iritxi arte". **Barao**, Karrantz'an alor baten izena omen da.

Piña'ko Yondonia'ren lekaidereko kartulario ontan, BARAOSE orren antzeko erri-izenak agertzen zaikigu: BAGUAS eta BAOS 1030'ko larrukibatean; BAGUASE, 981'eko apocrifo batean, eta BADAGUASSE ere esaten zaio: "Villa que dicitur Badaguasse", BADAGUES: villa nomine Badagues" 983'ko beste batean. eta BADAGUASE berriro 989'ko beste apokrifo batean.

*

Iru toki-izen gelditzen zaizkigu 858'ko larruki onen toponimia amaitzeko. Iruak daramazkite oso euskal-itxura gutxiko izenak; ". . . *deinde usque ad Tatarecta, deinde de Akoteia, et perrexit usque ad Somorba*". . . gero Tatarecta arte, gero Akoteia, ta Somorba'raíño iritxi zan.

– TATARECTA seguruaski TATA RECTA izango zan erri onen izena. Ortaz "Tata" zer izan daitekean jakitea da gure eginbearra. Ez dirudi izen euskalduna. Baiñan izen ori bera, TATARTE, darama Naparroa'n Basaburu Nagusi'ko Igoa errian larralde batek. Getxo'ko baserri batek TATONE deritza eta, Lezama'ko arrupe ta lats batek, TATUA.

– ACOTEIA. Onek bai, izen onek badu euskal itxura geiago: AKOTEGI eta AKOTAIN Naparroa'ko Logidan tokiizenak dira; eta AKOSTA Araba'ko iparrean erri bat dugu, Erdiaroan Okoizta esan zitzaion eta an egon zan Donebixente'ren lekaide-txe izentsua: S. Vicente de Okoizta

AKO-TEIA'tik AKO-TEGI, AKO-TAIN, AKO-STA, eta OKOIZTA'ra ez dago ain bide zaill luzerik eta errez igaro daiteke izen baterik bestera.

SOMORBA: Azkeneko "BA" ori "Azpia" esan nai duan atzizki bat da. Orixe dira "BE" eta "PE" atzizkiak ere.

Naparroa zarreko Araitz aranean, nere ama Benitte Eraso Igerabide zanaren jaitterria dago⁴ Erri orri euskeraz Arri-BE esan diote beti, ta gazteleraz Arri-BA, Frantxis-ko Eraso Muñagorri nere aitonak, Arribe ta Arriba biak Arri-PE esan nai duten itzak zirala, esan oi zidan ni oraindik oso-oso ume nintzala. Lau urteko muttikoa omen nintzan bâ Patxiku nere aitona il zanean.

Ortaz "SOMOR-BA, Somor-pe edo Somor-be dugu. Gazteleraz, "Debajo de Sonor". ¿Zer ote da SONOR? Araba'n bertan edestiauurreko aztarnak –Burni-Arokoak ainzuzen– agertu diran Lezama erriko alor baten izena dugu.

Barakaldo'n alor bati esaten diote Somor. Araba'n mendi garai baten izena da Pobes izeneko erriaren gaiñean. Somoarreta Areso naparrean mendi bat. ¿Somo-rostro bizkaitarraren "SOMO"k bai ote du Somorba aragoitarren "SOMO"rekin zer ikusirik? Eta Somoza'ren "Somo"k? Somozatarrak Nikaragua'ko lendakariak izan ziran; baiñan SOMOTZA abizen euskalduna omen da bâ!

* * *

DONEIZENAK. Arritzekoa da baiña 850'ko larruki onek Jaungoikoaren izena aipatu gero –*In Dei nomine et eius gratia*": "Jaungoikoaren izenean eta bere graziari eskarrak"–ez digu Andramari'ren izena besterik ematen. Eta ori ere Iturrioz'ko lekaidetxea aipatzerakoan: "*Fecerunt ecclesiam Sancte Marie*", "Miren Donearen eliza egin zuten".

* * *

GIZAIZENAK. Bederatzi dira 850'ko larruki onek damaizkigun gizakume-izenak: Iru, Iturrioz'ko lekaidetxearen sortzaileenak eta sei sorkuntza orren testigu edo leku-koenak:

⁴ Jaitetxe norbait jaio dan etxea dan bezala jaitterria norbait jaio dan erria da. Jaiotetxea eta jaioterria, euskeraz gaizki esanak dira.

Sortzaiaak: GARSEA ENNECONES rege in Pampilona.
GULGESINDUS gotzaia "in episcopatu on Pampilonia.
FORTUNIO abata "in abbatia in monasterio que dicitur legerense.

Lekukoak: MICARRO MENZONES.
GUTU MUNNIONES.
GONIS GALINDONIS.
EXEMENO BANZONES.
GALINDO BERTUIONIS.
GALINDO SCEMENONES.

Bi gauza gertatzen zaizkit arrigarri lekukoen zerrenda ortan: Izen oien euskal-itxuririk eza eta abizen guztien amaierako atizkia: "IS" eta "ES". Atzizki oiek eta oiek bezala baita "EZ" eta "IZ" ere, danek, abizen ori daramakiaren aitaren izena adierazten dute: "Santxez" eta "Santxiz", "Santxo'ren semea" dira; "Peres" eta "Peris", "Pero" edo Pedro'rena. Benetan dira, beraz, "Aba" edo "Aita"ren izena oroitzen duten izenak: Ab(a)-izenak.

Dirudianez, abizen-mota ori Autrigoitar euskaldunen egoldean sortutako Gaztelerriko Erromantzean agertu zan aurrena. Eta ortik zabaldu Iberiar-Erdiugarteko beste Erromantzeetara. Ta bizirik dirau gaur bertan erromantze oietatik jaiotako izkuntza guztietan.

Abizen oietako atzizki oiek latiñezkoak ez dira, Ez dira germaniar-izkuntzetakoak, adibidez bisigoten izkuntzakoak. Ezta arabierakoak ere. Are gutxiago juduen eberkerazkoak. ¿Nondik jasoak ote ditu bâ Gaztelerriko erromantzeak aurrena eta, gero, Españietako erdera gutiek?

Luze goaz ordea, eta, gaiñera, 850'gn. urteko beste larruki labur bat ere bai bait dugu Piña'ko Yondoniane'ren lakaidetxe'ko kartularioan, "Euskarazaintza" onen urrengo zenbakian, bigarren larrukikoekin batera aztertuko ditugo oraingo ontako gizakumeen izenak. Bi larrukiak gaiñera Errege berak "idatziak" bait dira.

Latiegi ta Eraso'tar Bixente